

О.А. Котуков,

к.соціол.н., начальник управління координації наукових досліджень та інформаційно-аналітичної роботи ХарРІ НАДУ

Т.В. Кузнякова,

здобувач кафедри державної кадрової політики ХарРІ НАДУ

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КНИГОВИДАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми розвитку сучасного книговидання та запропоновано шляхи і методи їх усунення.

Ключові слова: інформація, книговидання, державна політика, методи регулювання, програма розвитку.

Масштабна інформатизація людської діяльності сприяє суспільному розвитку, процесам оперативного розповсюдження інформації, взаємної інтеграції виробництва, науки, культури й освіти. Українське книговидання є складовою частиною інформаційної сфери та, незважаючи на всю складність та суперечливість розвитку, відіграє важливу роль у самоусвідомленні нації, формуванні культури, духовності та водночас є свідченням національно-культурного відродження українського народу.

Незважаючи на наявність окремих розробок у царині дослідження сучасних проблем розвитку книговидання в Україні такими науковцями, як О. Афанасенко, О. Афонін, Я. Зелінська, Н. Сенченко, М. Тимошик, Л. Швайка та ін. [1 – 4; 6; 8; 9], низка важливих питань щодо механізмів державного регулювання зазначеної сфери залишається поза увагою науковців.

Метою даної роботи є виявлення пріоритетних шляхів розвитку вітчизняного книговидання в Україні із визначенням їх методів.

За словами В. Семиноженка, “в Україні досі не існує чіткої, вираженої та системної державної політики щодо стимулювання книговидавничої справи” [7]. Отже, на сьогодні постала нагальна необхідність розробки нової концепції державної політики у сфері вітчизняного книговидання.

Державна політика – це напрям дій органів державної влади для вирішення цілей, завдань, проблем [5, с. 257].

Дослідивши сучасний стан українського книговидання, можна виділити такі основні проблеми його розвитку:

1. Засилля імпортованої друкованої продукції на вітчизняному книжковому ринку.
2. Економічна та фінансова немічність суб'єктів видавничої справи.
3. Нерозвиненість і безсистемність книгорозповсюдження в Україні, недостатність попиту на українську книгу і тривалі строки її реалізації.
4. Дефіцит української книги загалом та підручників для середньої і вищої шкіл зокрема.
5. Недостатня якість поліграфічного виконання вітчизняної книги.
6. Занепад бібліотечної справи в Україні.
7. Відсутність якісного змістовного наповнення вітчизняних книг.
8. Відсутність програми розвитку книговидавничої справи в Україні.
9. Низький рівень розвитку наукового книговидання, що є показником розвитку суспільства.
10. Нерозвиненість електронного книговидання.

Для усунення цих проблем пропонуємо такі напрями їх розв'язання.

Проблема 1. Засилля імпортованої друкованої продукції на українському книжковому ринку.

Перший напрям розв'язання – створення спеціалізованого відомства (органу центральної влади) з широкими повноваженнями щодо вирішення питань, пов'язаних з організацією життєдіяльності видавничого сектора національної економіки, а також регіональних представництв цього органу в усіх областях шляхом підписання Президентом України указу про створення відповідного органу з повноваженнями і функціями.

Другий – установлення мораторію на будь-які негативні зміни до Закону України “Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні” до моменту завершення його дії у 2009 р. та повернення підприємствам книжкової торгівлі пільги з податку на прибуток від продажу української книги через внесення змін до Закону України “Про державний

бюджет України на 2008 р.” та відновлення пільги з оподаткування прибутку, отримуваного з продажу книги.

Третій – встановлення більш жорсткого контролю за ввезенням в Україну книжкової продукції з паралельним упровадженням систем відслідковування товарних потоків. Як варіант – введення акцизних марок для всього книжкового імпорту шляхом внесення змін до Митного кодексу України.

Четвертий – розробка Міністерством економіки спільно з Державним митним комітетом, Державним комітетом телебачення і радіомовлення Державним комітетом статистики методик та критеріїв оцінки вартості імпортованих книжок та їх статистичного обліку за допомогою внесення змін до митного кодексу України.

П’ятий – надання преференцій видавництвам і виготівникам, які працюють над закупівлею прав на видання творів зарубіжних авторів в Україні з поступовим обмеженням завезення на її територію готової книги через розробку проекту Закону України про сприяння придбанню прав на видання в Україні творів зарубіжних авторів з поступовим обмеженням завезення готової книжкової продукції на території країни.

Шостий – розробка Міністерством економіки спільно з Державним комітетом телебачення і радіомовлення та Державним агентством з авторських та суміжних прав чітких механізмів щодо купівлі авторських прав на видання творів зарубіжних авторів в Україні та розрахунків за них шляхом прийняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

Сьомий – розробка та запровадження нових кодів статистичного обліку і виділення гуртового та роздрібного продажу книжок окремим рядком із існуючих “виробництво поліграфічної продукції” та “роздрібний продаж книжок і паперових виробів” за допомогою прийняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

Для усунення другої проблеми – економічної та фінансової немічності суб’єктів видавничої справи – можливі такі шляхи та засоби розв’язання.

Перший – визначення на конкурентній основі з числа комерційних банків декількох, яким буде надано Національним банком України кредитні ресурси за зниженою обліковою ставкою для кредитування програм суб'єктів видавничої справи, пов'язаних з підготовкою та друком видань освітнього, наукового та культурного характеру, художньої літератури шляхом розробки Кабінетом Міністрів України та Національним банком України спільної постанови, яка б враховувала зазначені варіанти ліквідації причин, що породжують цю проблему.

Другий – виділення коштів для розвитку системної гуртової та роздрібно-книжкової торгівлі, збільшення розмірів площ та кількості суб'єктів книжкової торгівлі по продажу вітчизняної книги за допомогою розробки Кабінетом Міністрів України комплексу заходів по розвитку гуртової та роздрібно-книжкової торгівлі українською книгою.

Третій – розробка механізмів поступового переходу від бюджетного дотування виробника до бюджетного дотування споживача та залучення кредитних ресурсів до виконання програм видання навчальної та соціально значущої літератури за допомогою розробки проекту Закону України “Про національний підручник”.

Четвертий – звільнення від оподаткування коштів, інвестованих з інших сфер діяльності у видавничу справу, а також спонсорських внесків на розширення асортиментної бази вітчизняних видань. Невирішеність проблеми по оподаткуванню меценатських і спонсорських коштів, спрямованих на розвиток видавничої справи через розробку Закону України “Про меценатську та спонсорську діяльність”.

П'ятий – установлення пільгових ставок орендної плати за займані площі та тарифів на комунальні послуги та послуги пошти за доставку книг шляхом ухвалення постанови Кабінету Міністрів України “Про ставки орендної плати для суб'єктів видавничої справи, що мають відносини по оренді площ у будівлях загальнодержавної та комунальної власності”.

Для усунення третьої проблеми – нерозвиненість і безсистемність книгорозповсюдження в Україні, недостатність попиту на українську книгу і тривалі строки її реалізації – можливі такі шляхи та засоби розв’язання.

Перший шлях по усуненню причин, що призвели до виникнення проблеми, такий: включення до статистичної звітності обласних адміністрацій інформації про кількість видавництв та книжкових магазинів, встановлення відповідальності за зменшення їх чисельності шляхом встановлення відповідальності керівників регіональних органів виконавчої влади за необґрунтоване зменшення обсягів видань та площ під торгівлю книгами на території регіону.

Другий – встановлення для видавництв та книготорговельних підприємств ставок орендної плати на рівні культурно-освітніх закладів через ухвалення відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

Третій – включення до Державного бюджету України окремим рядком статті витрат на проведення заходів по пропаганді книг та читання.

Четвертий – розробка чіткого термінологічного апарату щодо визначення суб’єктів видавничої справи, технологічних видавничих термінів, а також визначення видавництв, поліграфічних та книготорговельних підприємств як суб’єктів оподаткування за допомогою розробки, за дорученням Кабінету Міністрів України, Державною науковою установою “Книжкова палата України імені Івана Федорова” спільно з Державною податковою адміністрацією та Українською асоціацією видавців та книгорозповсюджувачів термінологічного апарату та ініціювання внесення відповідних змін до Закону України “Про видавничу справу”.

П’ятий – розробка державної програми просування української книги за межі України, включаючи створення фонду по дотуванню перекладів українських авторів європейськими мовами через заснування державного Фонду та відкриття його відділень при всіх дипломатичних представництвах України. Мета Фонду – фінансова підтримка перекладів та перевидання творів українських авторів за межами України.

Шостий – законодавче унормування питання про зміну строків реалізації видань українського виробництва за межами держави з 90 до 365 днів шляхом унесення змін до Митного кодексу України.

Сьомий – забезпечення системного представництва України на престижних міжнародних книжкових виставках за допомогою ухвалення відповідної постанови Кабінету Міністрів України та забезпечення достатнього фінансування участі України у виставкових книжкових заходах за кордоном.

Четверту проблему – дефіцит української книги загалом та підручників для середньої і вищої шкіл зокрема – можна вирішити за допомогою таких заходів:

- визначити реальні потреби в коштах для вирішення проблеми 100-відсоткового забезпечення школярів підручниками і посібниками, створення програми реалізації проекту “Український підручник” із залученням як бюджетних, так і приватних або кредитних коштів. Для цього необхідно розробити закон України “Про національний підручник”;

- розробити спільно із Міністерством освіти і науки України та громадських організацій нових прозорих і коректних положень та процедур, пов’язаних із наданням грифів та проведення конкурсів на кращий підручник для середньої школи, а також для вищого навчального закладу. Для цього потрібно затвердити Міністерством освіти і науки України нових положень про надання грифів та проведення конкурсів.

Для розв’язання п’ятої проблеми – недостатня якість поліграфічного виконання вітчизняної книги – можна вжити такі заходи:

- створити фонд підтримки модернізації видавничо-поліграфічного комплексу України шляхом розробки постанови Кабінету Міністрів України “Про технологічне, технічне та кадрове забезпечення розвитку видавничої справи в Україні”;

- створити програму державної підтримки наукових досліджень у сфері розробки вітчизняних матеріалів для друку книг і врахувати її як розділ

постанови Кабінету Міністрів України “Про технологічне, технічне та кадрове забезпечення розвитку видавничої справи в Україні”;

– розробити систему організації проходження практики студентами поліграфічних і видавничих спеціальностей на підприємствах, що належать до книговидавничого сектора економіки і врахувати як розділ постанови Кабінету Міністрів України “Про технологічне, технічне та кадрове забезпечення розвитку видавничої справи в Україні”.

Шосту проблему – занепад бібліотечної справи в Україні – можна вирішити за допомогою таких заходів:

– заборонити примусове переведення бібліотекарів на неповну ставку і позбавлення пільг. Для цього необхідна підготовка та ініціювання Кабінетом Міністрів України розгляду Верховною Радою України проекту закону України “Про відродження бібліотечної справи в Україні”;

– розробити Державною науковою установою “Книжкова палата України імені Івана Федорова” спільно з Українською бібліотечною асоціацією та Українською асоціацією видавців та книгорозповсюджувачів відповідних бібліотечних стандартів та врахувати як окреме фінансування в Законі України “Про Державний бюджет України на 2008 рік”;

– установити обов’язкові фіксовані відрахування із центрального та місцевих бюджетів на закупівлю різножанрової літератури для національних, публічних, наукових і дитячих бібліотек, а також для стабільного відновлення фондів сільських та шкільних бібліотек шляхом урахування в Законі України „Про відродження бібліотечної справи в Україні”;

– збільшити заробітну платню працівникам бібліотечної справи та пропагандувати професію бібліотекаря в ЗМІ шляхом урахування в Законі України “Про відродження бібліотечної справи в Україні”.

Для розв’язання сьомої проблеми – відсутність якісного змістовного наповнення вітчизняних книг – можна застосувати такі заходи:

– організувати конкурси на кращий літературний твір молодих авторів, що фінансувалися б державою шляхом підписання Президентом України

Указу “Про заснування літературних конкурсів, пов’язаних із творенням літературних творів для дітей і юнацтва, фінансове заохочення молодих авторів та видання кращих із них за рахунок державних коштів”;

– застосування цензури щодо виданих творів і таких, що готуються вийти друком шляхом прийняття постанови Кабінету Міністрів України “Про цензуру”.

Для розв’язання восьмої проблеми – відсутність програми розвитку книговидавничої справи в Україні – необхідно затвердити і застосувати Програму розвитку книговидання в Україні, яка б включала такі основні положення.

1. Збільшення частки замовлення на соціально значущі книги в державному замовленні, відповідно, збільшити фінансування випуску цих книг.

2. Звільнення від оподаткування коштів, інвестованих з інших сфер діяльності у вітчизняне книговидання, а також спонсорських внесків на розширення асортименту видань. Вирішення проблеми з оподаткування меценатських і спонсорських коштів, спрямованих на розвиток вітчизняної книги.

3. Розроблення нормативно-правової бази, управлінських механізмів реалізації державної політики у сфері наукового книговидання, забезпечення його пріоритетності в науковому житті держави та суспільства, забезпечити права громадян на вільний доступ до високоякісної наукової друкованої продукції.

4. Розроблення середньострокових та довгострокових прогнозів розвитку вітчизняного книговидання. Підготовка короткострокових, середньострокових та довгострокових прогнозів (у т.ч. на рівні суб’єктів) підготовки фахівців з урахуванням потреб науковців, освітян та держави. Обґрунтування, формування і реалізація на основі прогнозів механізми формування кадрового замовлення на підготовку спеціалістів різних рівнів.

5. Забезпечення розвитку науки як необхідної складової видання наукових та освітянських книг. Забезпечення пріоритетного проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, інноваційних проектів, направлених на наукове забезпечення розв'язання найважливіших проблем українського суспільства.

6. Формування і реалізація програми сприяння розвитку науково-дослідної, творчої і мистецької роботи студентів і творчої молоді, що, відповідно, спричинить збільшення наукових, творчих і мистецьких друкованих праць.

7. Запровадження системи отримання грантів у вітчизняному книговидаванні.

8. Розроблення механізмів покращання взаємодії і координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування з книговидавничими органами та видавництвами щодо розвитку вітчизняної книги.

9. Розроблення державної концепції спільної діяльності суспільства, системи книговидавання і засобів масової інформації щодо створення та розповсюдження вітчизняної книги на території України та поза її межами.

10. Розроблення системи вільного різноманітного доступу до інформації щодо виданих книг в Україні та за кордоном, а також таких, що готуються вийти друком з анотаціями, змістом, рецензіями, відомостями про авторів та упорядників.

11. Створення незалежної державної атестаційної служби контролю (цензуру) якості вітчизняного книговидавання, розроблення механізму забезпечення захисту від неякісного товару.

12. Удосконалення механізмів ліцензування, патентування, квотування, сертифікації та стандартизації української книги.

13. Розроблення системи фінансового та іншого ресурсного забезпечення українського книговидавання на нормативній основі з урахуванням специфіки регіонів, типів, видів і категорій видавництв.

14. Розроблення нормативів і механізмів здійснення державного фінансування наукової діяльності наукових та освітніх організацій на основі поєднання прямого фінансування діяльності цих організацій з цільовим фінансуванням конкретних наукових програм і проектів.

15. Реалізація необхідного державного забезпечення фінансовими та іншими ресурсами фундаментальних та прикладних досліджень, що сприятимуть розвиткові науки і техніки, як наслідок, науковому, довідковому та освітянському книговидаванню.

16. Удосконалення механізмів забезпечення міжнародних обмінів, участі спеціалістів у сфері розвитку українського книговидавання в міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах, ярмарках, видавничих послуг, інших міжнародних заходах.

17. Створення системи представлення української книги на міжнародному ринку.

18. Розроблення механізмів участі України в розробці і реалізації міжнародних програм і проектів у сфері вітчизняного книговидавання.

19. Розроблення і реалізація порядку, форми і механізму державного сприяння в отриманні освіти у сфері видавництва українцями за кордоном.

20. Розроблення комплексу заходів з укріплення взаємодії держав – учасників СНД:

– розроблення і реалізація програми спільних досліджень у різних сферах життєдіяльності суспільства, відповідно, представити ці досягнення на теренах СНД;

– реалізація заходів з утворення єдиного міждержавного інформаційно-аналітичного центру у сфері книговидавання.

21. Розроблення і реалізація заходів з удосконалення диференційованої системи оплати всіх категорій працівників, що беруть участь у випуску вітчизняних книг залежно від рівня професійної майстерності і механізму індексування заробітної платні (з урахуванням оплати праці і пільг працівникам аналогічних професій в інших державах).

22. Вироблення системи доплат за почесні звання, особисті премії, що присуджуються працівникам у сфері випуску друкованої вітчизняної книги.

23. Формування щорічних переліків першочергових робіт з виконання заходів Програми та організувати їх виконання.

24. Створення системи моніторингу реалізації Програми і забезпечення її функціонування.

25. Розроблення і прийняття нормативних правових актів, що регулювали б роботу органів управління та органів регулювання книговидання, а також видавництва з реалізації Програми на всіх рівнях наукового книговидання.

26. Розроблення і реалізація організаційних та методичних документів щодо забезпечення виконання Програми, переліку першочергових робіт і координаційних планів.

Виконання запропонованої програми в повному обсязі якнайкраще сприятиме розвитку вітчизняної книги в Україні.

Шляхи усунення *дев'ятої* – низький рівень розвитку наукового книговидання та *десятої* – нерозвиненість електронного книговидання – проблем будуть темами для наступних наукових розробок зазначеної проблематики.

Список використаних джерел

1. *Афанасенко О.* Сучасний книжковий ринок України як об'єкт професійного дослідження // Вісн. Книжкової палати. – 2004. – № 3. – С. 28 – 30.
2. *Афонін О.* Хроніка пікіруючої книги // Друкарство. – 2005. – № 3. – С. 12 – 14.
3. *Зелінська Н.* Наукове книговидання в Україні. Історія та сучасний стан: Навч. посіб. – Л.: ПАІС, 2003. – 544 с.
4. *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. – 520 с.
5. *Карамішев Д.* Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (державно-управлінські аспекти): Моногр. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2004. – 304 с.
6. *Сенченко М.* Світове книговидання: випуск друкованої продукції в 2004 році в контексті інформаційної безпеки // Друкарство. – 2005. – № 3. – С. 15 – 27.
7. *Семиноженко В.* Книговидання в Україні – “відкрита книга”? // Уряд. кур'єр. – 2002. – № 209. – (9 листоп.).

8. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця: Практичний посібник. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Наша культура і наука, 2006. – 560 с.

9. Швайка Л. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва: Моногр. – Л.: Українська академія друкарства, 2005. – 432 с.

Kotukov O.A., Kuznyakova T.V. State Policy Priorities in Book Publishing in Ukraine.

The problems of developing modern book-publishing industry have been considered and techniques to its' solving have been suggested.

Key words: information, book-publishing, state policy, regulatory methods, development programs.

Котуков А.А., Кузьякова Т.В. Приоритеты государственной политики в сфере книгоиздания в Украине.

Рассмотрены проблемы развития современного книгоиздания и предложены пути и методы их устранения.

Ключевые слова: информация, книгоиздание, государственная политика, методы регулирования, программа развития.